

[Workshop Ochrana, průzkum a konzervace knihovních fondů v současné praxi \[1\]](#)

Autor:

- [MAIXNEROVÁ, Lenka](#) [2]

Číslo:

- [2017, ročník 26, číslo 2](#) [3]

Rubrika:

- [Z regionů](#) [4]

Klíčová slova:

- [ochrana knihovního fondu](#) [5]

Region:

- [01 Praha](#) [6]

Dne 22. května 2017 proběhl v Národní knihovně ČR (NK ČR) workshop [Ochrana, průzkum a konzervace knihovních fondů v současné praxi](#) [7], který byl pořádán [pražskou organizací SKIP](#) [8] ve spolupráci s NK ČR a s finanční dotací z programu Knihovna 21. století Ministerstva kultury ČR. Všechny lektorky byly pracovnice NK ČR z Odboru ochrany knihovních fondů (OOKF).

První část workshopu nazvanou *Faktory ohrožující knihovní fondy* vedla Ing. Petra Vávrová, Ph.D. V úvodu byl představen odbor OOKF NK ČR, jeho personální obsazení a pracovní náplň. Knihovní fondy z doby po roce 1800 jsou často vyrobeny z nestabilních materiálů. Dochází k rozpadu kyselého papíru, rozpadají se dokonce celé knižní vazby. Knihovny by měly zajistit uchování knihovních fondů v dobrém fyzickém stavu i pro další generace.

Rizikovými faktory pro uchování fondů jsou:

- složení materiálu;
- aditiva (barviva, klíždla apod.);
- čistota a kvalita použitých surovin;
- vlhkost;
- teplota;

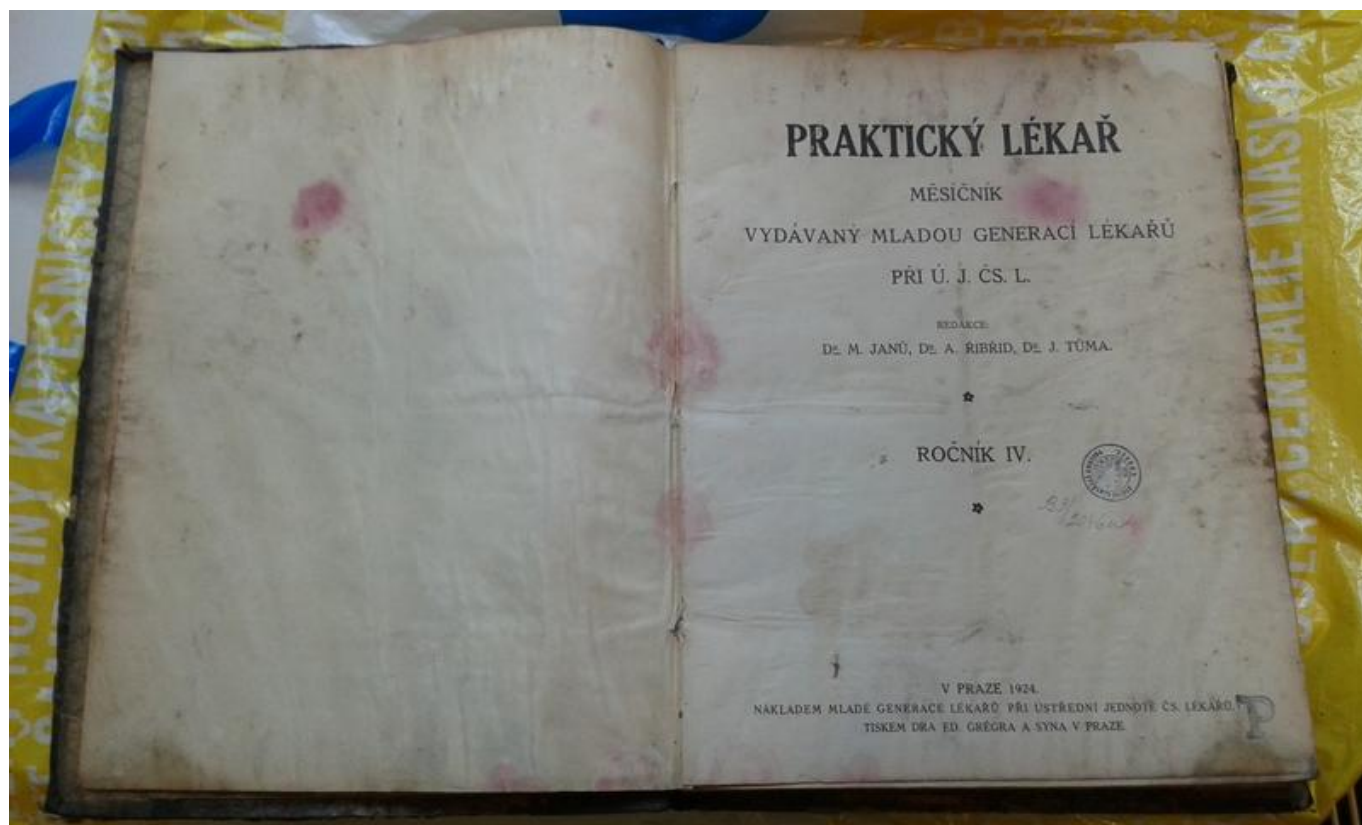
- světlo;
- plynné látky a prach;
- biologické napadení;
- lidský faktor.

Doporučená relativní vlhkost vzduchu v depozitářích je 50 ± 5 %, doporučená teplota je 18 ± 2 °C. Důležité je zamezit vlhkostním a teplotním výkyvům. Dokumenty by měly být uchovávány tak, aby na ně nepůsobilo světelné záření. Knihovna by měla zabránit poškození knih prachem (vnitřním i vnějším). Knihovna své fondy musí chránit před plísněmi, hmyzem (červotočem, rybenkou atd.) a zvířaty (ptáky, hlodavci atd.). S knihami by se mělo vždy zacházet šetrně, a to i například během stěhování, stavebních úprav apod. Knihovní fond by měl rovněž být uchráněn před krádežemi, vandalstvím a živelními pohromami.

Druhá část workshopu, kterou vedla Mgr. Jitka Neoralová, byla zaměřena na ochranu a konzervaci knihovních fondů. Knihovní fondy by měly být uloženy v odpovídajících prostorech s vhodným vybavením. Doporučovány jsou regály s hladkým povrchem vyrobené z nehořlavého a omyvatelného materiálu. V místnostech musí být zajištěno proudění vzduchu. Ideální výška je do 215 cm a umístění 20 cm od zdi a 20 cm od země. Prostory a samotné knihovní fondy musí být pravidelně uklízeny. Při stavění knih na regál je vhodné používat zarážky, aby knihy stály kolmo k polici. J. Neoralová nastínila, jak s knihami správně manipulovat při transportu. V přepravkách by knihy měly být uloženy naplocho, menší svazky hřbetem dolů. Pokud jsou knihy půjčovány na výstavy, je nutné zajistit a dodržet ochranný režim (nastavení světla a klimatických podmínek, vhodné stojánky, prachotěsné vitríny, zabezpečení, monitoring). Knihovna by měla mít havarijní plán, jak postupovat při požárech a potopách. Měla by také předcházet rizikům, které by vedly ke zničení knihovního fondu. Proti násilnému vniknutí do budovy jsou vhodné monitorovací kamerové systémy, proti krádežím elektronické zabezpečovací systémy (RFID čipy, mikrotečky aj.) i osobní dozor ve studovnách. Proti požáru je užitečné používat elektronické protipožární systémy, detektory, alarmy, hasicí přístroje, nehořlavé dveře, protipožární nátěry na podlahách a kvalitní elektroinstalace a dbát na odpojování spotřebičů. Před zničením vodou fond ochrání kvalitní rozvody vody a topení a detektory zatečení.

V další části workshopu byly představeny konzervační a restaurátorské zásahy na knihách. Byly naznačeny rozdíly mezi vhodnými a nevhodnými ambulantními zásahy. Nejvhodnějším materiálem na ambulantní opravy jsou japanové fólie. Ukazuje se, že ani obvykle doporučované filmoplasty nejsou z dlouhodobého hlediska vhodné.

Ing. Lucie Mračková hovořila o biologickém poškození knih a o tom, jak proti němu bojovat. Dozvěděli jsme se, jak rozpoznat napadení knih plísní a jak a čím provádět dezinfekci. Ideální podmínky pro růst plísní jsou vysoká relativní vlhkost (90 až 100 % pro naklíčení, pro další růst může být i nižší než 65 %), vyšší teplota (18 až 28 °C), nízká nebo žádná cirkulace vzduchu a přímý dopad světla. Vliv má i složení knihy (vlhkost, hodnota pH aj.). Napadené knihy jsou většinou cítit, dochází ke změně zabarvení a ke ztrátě mechanických vlastností, mizí materiál, na knize se vytváří biofilm. Přítomnost mikroorganismů v knize lze zjistit mikrobiologickými stěry, které NK ČR provádí i pro ostatní knihovny. Pro dezinfekci jsou vhodné bezbarvé alkoholy (ethanol, propanol, butanol), ethylenoxid a kvartérní amoniové soli (bezbarvý Ajatin nebo Septonex). Při likvidaci plísní apod. je vždy nutné dodržovat bezpečnost práce a používat ochranné pomůcky.

[9]

Ukázka plesnivé knihy

V části o hmyzu lektorka představila hlavní škůdce knihovních fondů. Jsou jimi především pisivky, rybenky, červotoče, kozejedi, švábi, rusí a moli. Mohli jsme si prohlédnout dokumenty napadené červotočem a rybenkou. Na hmyz se dají použít lapače a lepové pasti. Dalšími metodami likvidace jsou hluboké zamražení, atmosféra dusíku, záření gama, plynování nebo postřik, chlorované insekticidy, organofosfáty, karbamáty a pyrethroidy.

Ničiteli knih mohou být hlodavci a ptáci. Knihovna by měla zamezit jejich vniknutí do objektu, případně použít mechanické lapače, pasti apod.

Dana Hřebecká shrnula, jak správně očišťovat knihy. Doporučila nám přípravky vhodné na hřbety, na vnitřní blok a na vazbu. Ruční očišťu je nutné vždy provádět s vysavačem, který má nástavec na očišťu knih, vhodné jsou gummy Walmaster a Purus, případně další specializované výrobky na očišťu knih (štetce, smetáčky, gummy aj.). Další část byla zaměřena na ochranné obaly, na jejich typy a způsob použití. Základními typy jsou krabice standard, zámková krabice, krabice z vlnité lepenky a kartonplast; na výplň jsou pak vhodné polyetylenové pěny. Ochranné obaly jsou vyrobeny z alkalické lepenky, vlnité lepenky nebo kartonplastu. NK ČR zajišťuje výrobu ochranných obalů i pro jiné knihovny, pro jejich výrobu používá plotter Konsberg X 22.

Během workshopu jsme navštívili sklad v NK ČR, kde je umístěn čistící přístroj Depulvera, který NK ČR používá na automatickou očišťu knih. Mohli jsme si vyzkoušet práci s přístrojem.

[10]

Ukázka práce s přístrojem Depulvera

V závěru workshopu nám lektorky představily metodiku výroby japanových fólií, které jsou vhodné pro restaurování poškozeného papíru a knižních vazeb. Metodika, kterou vyvinula NK ČR, konkrétně Oddělení restaurování, je volně k dispozici i ostatním kulturním institucím.

Ještě si dovoluji přidat perličku na závěr. Během workshopu do učebny vletěly dvě vlaštovky. Mohli jsme si tedy přímo vyzkoušet, jak vyhnat ptáky z interiéru, aby nedošlo k poškození knih (resp. v tomto případě nově vymalovaného interiéru a nábytku).

[11]
Vlaštovky v učebně NK ČR

Prezentace ze semináře jsou umístěny na [webu pražské organizace SKIP](#) [12].

[13]

Spokojené účastnice workshopu

Autorkou fotografie Vlaštovky v učebně NK ČR je Kamila Bartůšková z Městské knihovny Loket, ostatní fotografie pořídila Lenka Maixnerová z Národní lékařské knihovny.

URL zdroje: <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2017-rocnik-26-cislo-2/workshop-ochrana-pruzkum-konzervace-knihovnich>

Odkazy

- [1] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2017-rocnik-26-cislo-2/workshop-ochrana-pruzkum-konzervace-knihovnich>
- [2] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/autori/maixnerova-lenka>
- [3] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2017-rocnik-26-cislo-2>
- [4] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/rubriky/z-regionu>
- [5] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/ochrana-knihovniho-fondu>
- [6] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/regiony/01-praha>
- [7] <http://www.skipcr.cz/regiony/01-praha/akce/skip-pro-praxi/seminar-ochrana-pruzkum-a-konzervace-knihovnich-fondu-v-soucasne-praxi>
- [8] <http://www.skipcr.cz/regiony/01-praha>
- [9] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/138/maixnerova4.jpg>
- [10] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/138/maixnerova3.jpg>
- [11] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/138/maixnerova1.jpg>
- [12] <http://skipcr.cz/regiony/01-praha/akce/skip-pro-praxi/seminar-ochrana-pruzkum-a-konzervace-knihovnich-fondu-v-soucasne-praxi/>
- [13] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/138/maixnerova2.jpg>